

1970'Lİ YILLARDAN GÜNÜMÜZE PERFORMANS SANATI VE BEDEN İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE RELATIONSHIP OF PERFORMANCE ART AND BODY FROM THE 1970S TO THE PRESENT

Dr. Arş. Gör. Merve DUYDU

Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, Sivas/Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6821-752X>

ÖZET

Moderniteyle birlikte, alternatif arayışlara yönelen sanatçılar bu yeni arayışlarla, sanat olgusunun katı ve geleneksel odak noktalarını değiştirerek toplumsal konuları sanatın merkezine almaya başlamışlardır. Performans sanatı içinde kendine yer edinen (Happening, Fluxus, Beden Sanatı) gibi gösteri temelli yeni sanat hareketleriyle, sanatçılar bedeni direkt sanat sahnesinin içine sokmayı hedeflemişlerdir. Çünkü insan bedeninin, sanatın varoluşundan beri sanatçıların en önemli sanatsal ifade aracı olduğu söylenebilir. Sanatçının bedeni veya bir modelin bedeni üzerinden yapılan gösterilerle, kendisini eylemin içinde bulan izleyicinin, gerçekleşenin bir gösteri değil, yaşamın kendisi olduğu izlenimine kapılarak bunu tecrübe etmesinin amaçlandığı söylenebilir. Böylece sanatçının ve izleyicinin rolü yeniden biçimlendirilecektir. Beden sanatı aracılığıyla, insan bedeni, seyircisi, zaman ve mekân kavramı toplumsal konular kapsamında daha önce hiç olmadığı bir biçimde sorgulanma imkânı bulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, beden sanatçılarının asıl hedeflerinin, mekânların ve belli kalıpların içine hapsolan 'pasif varoluşa karşı çıkmak olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, 1970'li yıllardan günümüze kadar olan dönemde görsel sanatlar içinde kendine yer edinen performans sanatına ve sanatçının anlatım aracı olarak "beden" konularına odaklanılacaktır. Bedenin, performans sanatlarının en etkili sanatsal malzemesi oluşunun nedenleri, beden sanatının etkileyici örnekleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oluşum, Beden, Performans sanatı.

ABSTRACT

Along with modernity, artists, who turned to alternative searches, have started to put social issues at the center of art by changing the strict and traditional focal points of the art phenomenon with these new searches.

With new artistic movements based on performances such as Happening, Fluxus, Body Art, etc., the artists aimed to direct the body directly into the art scene. It can be said that since the existence of art, the human body is the most important means of artistic expression of the artists. It can be said that it is aimed that the spectator who finds himself in action with the demonstrations made by the artist's body or the body of a model experiences this by assuming that the realization is not a demonstration but life itself. Thus the role of the artist and the spectator will be reshaped. Through the art of body, the concept of human body, spectator, time and space has been able to be questioned in a way that has never existed before in the scope of social issues. From this point of view, it can be said that the main aims of the body artists are to oppose the "passive" existence trapped in spaces and certain patterns. In this research, it will be focused on the performance art that takes place in the visual arts from the 1970s to the present day and the "body" as the medium of narration of the artist. The causes of the body being the most effective artistic material of performing arts will be tried to be explained through the impressive examples of body art.

Key words: Happening, Body, Performance art.

1. GİRİŞ

Bedenin sanatsal ifade aracı olarak kullanıldığı performans sanatlarının ilk izlerini Rönesans da ki sokak gösterilerine, gerçek anlamdaki oluşumlarını ise, 20. yy. başlarındaki avant- garde sanat hareketlerinden olan Dada, Sürrealizm ve Fütürizm gibi sanat akımlarına dayandırabiliriz. Performans sanatı, başka bir anlatımla "gösteri sanatı", da denilebilecek bu deneyim "her şeyden önce bir gösteri ya da olay düzenlemenin yanında, başarıyla sonuçlandırılmış bir işin gerçekleştirilmesi, sahne olsun ya da olmasın herhangi bir şeyin sahnelenmesidir."¹

¹ Özyayten, "gösteri sanatı", eczacıbaşı sanat ansiklopedisi, 2. Cilt, yem yayın, 1997, istanbul

Performans sanatlarında seyirci katılımı kendiliğinden ya da organize edilmiş olabileceği gibi ortaya konulan performans da canlı olarak veya medya yoluyla gerçekleştirilebilir. Performans sanatları içinde gerçekleştiren sanat faaliyetlerinin her türlü mekân da ve istenilen süre uzunluğunda yapılmaktadır. Sanatçıya özgür bir ifade ortamı sunan ve tiyatro şiir, dans vb. sanat disiplinlerinin öğelerinden de faydalanan performans sanatlarında gösteriler bazen doğaçlama yöntemiyle bazen de uzun prova süreçlerinin sonunda ortaya çıkmaktadır. Performans sanatı kapsamında değerlendirilen (Happening, Fluxus, Beden Sanatı) gibi gösteri temelli yeni sanat hareketleri farklı sanat disiplinlerini biraya getirebilirken kuralcı bir tanımlamaya sahip olmayan sanat biçimleridir. Deneyselliği yönünden ön plana çıkan performans sanatlarında Germaner'e göre; "Performans yalnızca bir an için var olur. Yaşamın en yüksek derecesini ifade ederken ölüme çok yakındır. Unutma belleğin bir parçasıdır, performans sanatı yalnızca seyircinin belleğinde varlığını sürdürür."² Sanatçıya özgürlüğünü fazlasıyla hissettiren performans sanatlarının çoğu ya sanatçının bedeni ya da bir modelin beni üzerinden gerçekleştirilmektedir.

2. YÖNTEM

Nitel özellikte içerik analizini içeren çalışmada, literatür taraması metoduyla 20 yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Performans sanatı ve bu sanat içerisinde önemli yere sahip olan "mekan" kavramı irdelenmiştir. Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın temel konusuna katkı sağlayacak olan Joseph Beuys, Marina Abramovic, Dennis Oppenheim, Bruce Nauman'ın çalışmaları da hazırlanan makaleye dâhil edilmiştir. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

3. BULGULAR VE YORUM

Sosyal ve sanatsal alanda birçok tartışmanın odağında olan beden kavramı performans sanatları kapsamında doğrudan sanatsal ifade aracına dönüşmüştür.

Mağara resimlerinden günümüze kadar sanatın temsil nesnesi ve öznesi olarak karşımıza çıkmaya devam eden beden kavramı geleneksel sanat yapıtlarından farklı olarak "sanatın dili" konumundadır.

Performans sanatları kapsamında değerlendirebileceğimiz beden sanatının ilk örnekleri ilkel kabilelerin beden ritüellerine dayandırılmaktadır. Bu kabilelerde amaç sanat yapmak olmasa bile beden sanatını anlamlandırabilmek bu bedensel ritüellere değinmek gerekmektedir. Bu ritüellerin geçmişine bakıldığında; "skarifikasyon" denilen cildin kesilip kül ve kil ile kabartılarak yapıldığı desenler ve farklı bölgelere uygulanan dövmeler ön plana çıkmaktadır. Bedenin tuval gibi kullanıldığı bu ritüellerde, bireyin toplum içindeki konumu, etnik kökeni veya manevi inançları göndermeler bulunmaktadır.

Kısmen daha özgür bir ifade aracı olarak, performans sanatlarında yerini alan beden kavramı klasik sanat arayışlarına alternatif olarak doğrudan sanat eserine dönüşebilmektedir. Bu anlayışla, bedenini sanatına dâhil eden sanatçı, hem sanat eserinin bir parçası olma, hem de sanatı üreten özne olarak kendini bu üretim süreci içine konumlandırmaktadır. Bedenin bireye ait en doğal alan konumunda olması pek çok sanatçıyı beden kavramına yönlendirmiştir.

Performans sanatları kapsamında bedenini kullanarak acı olgusunu da ön plana çıkaran sanatçılardan olan Chris Burden performanslarında çoğunlukla acıyı deneyimlemek üzerine odaklanmıştır. Garajdaki bir arabaya sırt üstü uzanarak avuç içlerinden kendisini çivileten sanatçı arabanın garajdan çıkartılarak hızla sürülmesi ve tekrar garaja gelmesiyle performansını sonlandırmıştır. Acının deneyimlenmesi ve sanatçının dayanıklılığının ölçülmesine dayanan performansla aslında sanatçı bir çeşit zihinsel deneyim yaşamayı tercih etmiştir.

² Semra Germaner, 1960 sonrası sanat: akımlar, eğilimler, gruplar, sanatçılar ,(İstanbul: Kabala yayınevi, 1997),60

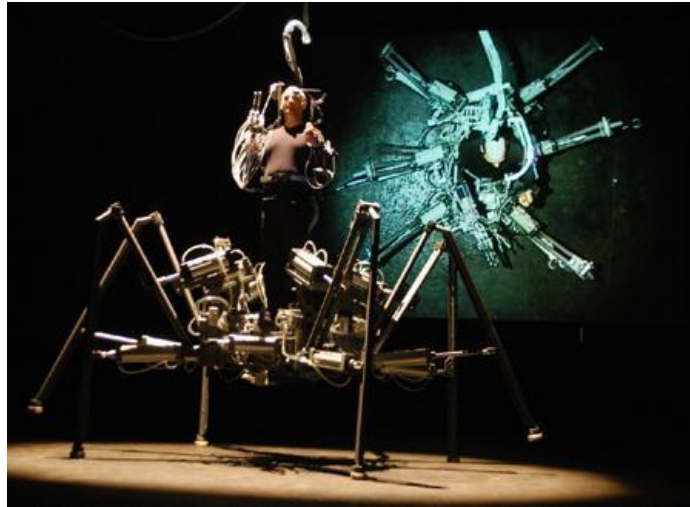
Resim 1: Chris Burden performans

Kaynak: [https://larevolucionserapatrocina.wordpress.com/2015/07/29/chris-burden-transfixed-1974/\(01.05.2021\)](https://larevolucionserapatrocina.wordpress.com/2015/07/29/chris-burden-transfixed-1974/(01.05.2021))

Beden sanatının temsilcilerinden olan Stelarc 1980 yılında bedeni üzerinden gerçekleştirdiği performansına teknolojiyi de dâhil etmiştir. Sanatçının performanslarında bedenin sınırlarını zorlayan ve teknoloji yardımıyla bedeni geliştirmeye çalışan deneyimlerin ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Teknoloji yardımıyla bedenini bir bakıma makineleştiren sanatçı performanslarından birinde bedenini elektronik kas uyarıcıları sayesinde internet üzerinden izleyiciye hareket ettirmiştir. Bir başka performansında ise, bedenine mekanik robot parçası olan 3. Bir el monte ettirerek bedeninin sınırlarını zorlamaya çalışmıştır. İnsan bedenini değişebilen ve tekrardan inşa edilebilen bir yapı olarak tanımlayan Stelarc'ın gerçekleştirdiği performanslarla kendi bedenini deney alanına çevirdiğini söylemek mümkündür.

Sanatçı kendi bedeni ile sergilediği birçok performansta çeşitli robotikleri vücuduna ekleyerek insan vücudunun işlevi kapsamında değerlendirildiğinde aklın geri planında kaldığını vurgulamaya çalışmıştır. Örneğin, 'Body on Robot Arm' çalışması teknolojiyi vücutla bütünleştirerek kullandığı en önemli performanslarından biridir.

Bedenin robot aracılığıyla işlevlendirilmesini sağlayan performansta sanatçının bedeni Örümcek eklemlerini andıran yapı ile hareket etmektedir ve 'Exoskeleton' adlı bu performansta, sanatçının bağlı olduğu "robotun hassas denge yapısı, kablolarla ve mekanik aksamla dolu bir örümceğin bedenini andırmaktadır"(Öznülür;2019:117)

Resim 2: 'Exoskeleton'

Kaynak: [http://stelarc.org/?catID=20227\(07.05.2021\)](http://stelarc.org/?catID=20227(07.05.2021))

1980 sonrası beden sanatının en etkileyici örneklerini gerçekleştiren Hermann Nitsch, kendi bedenini sanatsal ifade aracı olarak kullanan sanatçılardan biridir. Sanatçının kendi bedeni üzerinden gerçekleştirdiği performanslarının bir bakıma provoke edici özelliği olduğunu da düşünülmektedir. Sanat ve yaşam arasındaki mesafenin yok edilmesi gerektiğini düşünen Nitsch acı ve iğrenme eşiğinin aşılmasıyla bu mesafenin yıkılacağına inanmaktadır. Sanatçının 1984 yılında gerçekleştirdiği performansıyla ilgili Mehmet Yılmaz şöyle der: “saflığı simgeleyen beyaz giysiler içindeki sanatçı gözleri siyah bir bezle bağlandıktan sonra bir çarşıya gerilmiştir ve bir sığırın iç organları izleyicilerin gözü önünde sanatçının yardımcıları tarafından çıkarılmıştır. “Kalan kanı ise sanatçının üstüne dökmüşlerdi.”³

Resim 3: Hermann Nitsch performansı

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/193494> (07.05.2021)

Bedenin yeniden tasarlanmasına ve deneysel bir alan olarak kullanılmasına uygun olarak verilebilecek en uç örneğin, Fransız sanatçı Orlan'ın bedeni üzerinde gerçekleştirdiği estetik 'operasyon'lar olduğu düşünülebilir. 1990'da başlayan “In The Reincarnation of Saint Orlan” projesinde sanatçı geçirdiği estetik operasyonlarla yüzünü sanat tarihinin önemli isimlerini hatırlatacak biçimde yeniden tasarlatarak, bir bakıma bedeni aracılığıyla röprodüksiyonlar yapmıştır. (resim 2)

Resim 4: Orlan, Operasyon Esnasında Performansı

Kaynak: http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi37/Kubilay.Akman_37.html (05.05.202)

³ Yılmaz, M.(2012). Modernizmden Postmodernizme Sanat. Ankara: Ütopya Yayınevi (2006)' den aktaran Özudoğru, İtur, Sanatta Beden Kavramı ve Beden Sanatı, Sanatta Yeterlik Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Performans sanatı ve beden kavramı birlikte düşünüldüğünde akla gelen isimlerden olan Marina Abramovic beden ve zihin kavramını zorlayan hatta hayati tehlikelerde içeren çeşitli performans gösterilerine imza atmıştır. “House With The Ocean View” isimli 2002 yılında New York’ta gerçekleştirdiği performansında bir galeri mekânı içine kurulan özel bir evde 12 gün boyunca yemeden, konuşmadan mahremiyetini herkesin gözleri önüne sererek yaşamıştır. İzleyicilerin onu görebileceği gibi tasarlanan ve 3 odadan oluşan bu özel mekân da sanatçı uyuma yıkanma ve oturma eylemlerini gerçekleştirmektedir. Abramovic’in performansını sergilediği bir sahne gibi dekore edilen bu mekân da mahrem diyebileceğimiz durumlar izleyicinin gözü önüne serildiği için hem hapsedici bir yer olarak hem de özel mekân kamusal mekân arasındaki sınırları yıkan dinamik bir mekân algısı karşımıza çıkmaktadır. Bu performans da sanatçının bedeni mekânın içinde edilgen konumdadır mekânı dönüştürmeye çalışmaz aksine mekânın onu yönlendirdiği şekilde yatma bölümünde yatar, yıkanma bölümünde yıkanır, oturma bölümünde oturur.

Resim 5: Marina Abramovic “House With The Ocean View”(06.05.2021)

Kaynak: <https://www.skny.com/exhibitions/marina-abramovic>

4. SONUÇ

İnsanlık tarihinin başından günümüze kadar sosyal ve sanatsal alanda en çok tartışılan ve anlaşılmaya çalışılan kavramlardan biri olan beden olgusu hemen her dönemde sanatsal ifade aracı olarak sanata dâhil olmuş ve kendine sorgulanma alanı yaratmıştır. Bedenin en doğal ve en gerçek haliyle gösterilmesini sağlayan performans sanatları aracılığıyla, beden kavramı tuval üzerinde ki ve heykel sanatındaki durağan yapısından sıyrılarak kendine yeni bir ifade ortamı bulmuştur.

Performans sanatı oluşumları politika, savaş, şiddet, baskı gibi karşı durulması gereken kavramları eleştirel ve eylemsel bir tavırla ele aldığı için radikal bir hareket olarak kabul edilmiş ve sanatçıları da bir bakıma eylemci olarak nitelendirilmiştir. Klasik malzeme ve mekân anlayışına karşı çıkan performans sanatlarında bedeni kullanırken, verilmek istenen mesaj daha anlamlı bir hal almış ve beden üzerinden biçilmiş adlandırılmalara da karşı çıkmıştır.

Performans sanatları kapsamında, bedenin, sanatsal ifade aracına dönüşmesiyle sanat ile hayat arasındaki mesafeyi yok etmeye başladığını ve seyirci ile sanatçı arasındaki bağı güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Sanatı hayatın içine dâhil eden bu sanat hareketiyle sanat nesnesinden bağımsız bir sanat alanı yaratılırken aynı zamanda sanatçıya da özgür bir ifade ortamı sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Özayten, “Gösteri Sanatı”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt, Yem Yayın, 1997, İstanbul

Germaner, Semra (1997) “1960 Sonrası Sanat: Akımlar, Eğilimler, Gruplar, Sanatçılar “,(İstanbul: Kabala Yayınevi),60

Şeyhun, Melis (2010) “Bir Tuval Olarak Beden, Sanat Dünyamız” Yapı Kredi Yayınları Sayı: 115, S. 15.

Özayten,(1997) “Gösteri Sanatı”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt, Yem Yayın, İstanbul

Özüdoğru, İtir, (2012)” Sanatta Beden Kavramı Ve Beden Sanatı “(2012) Sanatta Yeterlik Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öznülüer, Hüseyin, (2019) Performans Sanatının Gelişiminde Teknolojinin Etkileri ulakbilge, 2019, Cilt 7, Sayı 33, Volume 7

Yılmaz, Mehmet (2006)”Modernizmden Postmodernizme”, Ankara: Ütopya Yayınevi

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi37/Kubilay.Akman_37.html (05.05.2021)

<http://stelarc.org/?catID=20227>(07.05.2021)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/193494>(07.05.2021)

<https://www.skny.com/exhibitions/marina-abramovic>(06.05.2021)

<https://larevolucionserapatrocina.wordpress.com/2015/07/29/chris-burden-transfixed-1974/>
(01.05.2021)

